

องค์ความรู้ในการปรับตัวของเกษตรกรชุมชนบ้านตะเคียนเลื่อน หมู่ 2

ตำบล ตะเคียนเลื่อน อำเภอ เมือง จังหวัด นครสวรรค์

Life Adjustment Knowledge of Ban Takien Luan Community Farmer Group in

Mu 2, Takien Luan Sub-district, Muang District, Nakhon Sawan Province

สุนันทา เทียมคำ¹

Abstract

The purposes of this research are to study the context of Ban Takhien Luan community, Mu 2, Takhien Luan sub-district, Muang District, Nakhon Sawan province, and to study the knowledge of life adjustment of Ban Takhien Luan community farmer group after the flood. This qualitative research employed the techniques of interviewing, small group meeting, and after action reviewing (AAR) to determine the knowledge of life adjustment of the farmer group after the flood. Analysis of data was done within the framework of research content and objectives by ways of narrative analysis, AAR, and content analysis before summarizing, relating, explaining and describing the relationship among different components. The findings are as follows:

1. Community Context

Ban Takhien Luan community, Mu 2 is a village of Ban Takhien Luan sub-district, located 10 kilometers south of Muang District, Nakhon Sawan. Mainly its area lies in the Chao Phraya river basin. In every rainy season the river water will overflow the plantation and households alongside the river banks. Traditionally, houses here are of one-storey wooden type built on stilts to be safe during the flooding season. There are 115 households in the community whose people are in one way or another related, united and tied by respecting and helping its members like being relatives. Their main occupation is growing sweet bananas followed by selling things, laboring, and some are government officials. Agricultural work has been their main occupation since the former time until becoming their usual way of life. In some years the great amount of flood water stayed for rather a long period of time as though it had no way out,

causing heavy damages and big losses to the plantation and dwelling places, especially those alongside the river banks. The yearly flooding situations necessitate the farmers to adjust and change their farming system all the time.

2. Research Results

Facing the natural phenomena of yearly flooding makes the farmers observe the condition of the area in the community. What they have learned leads to the life adjustment of Ban Takhien Luan community people in farming according to many causes which result in a set of knowledge as follows:

First is the knowledge from learning through a set of experiences of people within the community after they have experimented in doing it. This enable them to solve the farming problems by cultivating mixed types of plants that will yield produce at different periods of time so as to be able to harvest all year round. They can also receive knowledge experience from the sources outside the community by adapting local wisdom of other areas such as that of the Meo and Karen tribesmen along the country boarder on how to grow plants of mixed types in the same plot of land until this has become a set of knowledge in farming within the community.

Second is the knowledge gained from their fieldtrips or from learning through the experience of people outside the community. This makes them learn how to farm to get better produce by planting in the shady areas under the trees. Fieldtrips have also brought them useful knowledge both related and unrelated to agriculture such as they can use banana fiber to make paper by adapting the received knowledge in making paper from mulberry fiber. Using the adapted knowledge in growing flower plants and decorating plants to sell alongside the community roads also brings additional income to the farmers.

Third is the knowledge obtained from experimentation. The desired knowledge takes place after they have tried and repeated their agricultural experimentation many times. Various farming techniques have been tried out and developed to find which one best suits their own farming. It has become a new way of farming adapted to suit the local area such as how to grow three kinds of plants together. Then a new set of knowledge emerges for the farmers. It has been crystallized to be an alternative for them to be survived and self-reliant. This has resulted in farmer group forming for the mixed cultivation of three types of plants project.

Fourth is the knowledge arising from sharing and summarizing the lessons in farming both of the past and of the present, after observing the flooding season and selecting short life-span plants to grow so as to be able to harvest before the flood, or finding those plants suitable for the area condition. Knowledge sharing is also from the people who have received good results from their experimentation, or from fieldtrips outside the community that has been brought to the experiment that leads to a good year round harvesting.

In conclusion, life adjustment of Ban Takhien Luan community farmers stems from learning from the experience within the community, observing local wisdom, the knowledge obtained from external sources and from repeated experimentation for many times which leads to knowledge sharing. It also stems from facing such situations or events that directly or indirectly affect the farmers. Either being related or not related to farming, it is kept in the farmers' memory themselves, and whenever they face similar situations again, that implicit knowledge is recalled to be used to solve or develop the matters concerned. They are able to adjust various techniques and methods to be used in improving their own farming to be better.

Keyword : Life Adjustment Knowledge of Farmers

¹Nakhon Sawan Rajabhat University, Nakhon Sawan Province, Thailand 60000.

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง องค์ความรู้ในการปรับตัวของเกษตรกรชุมชนบ้านตะเคียนเลื่อน หมู่ 2 ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงบริบทชุมชนบ้านตะเคียนเลื่อนและศึกษาองค์ความรู้ในการปรับตัวหลังน้ำท่วมของกลุ่มเกษตรกรชุมชนบ้านตะเคียนเลื่อน การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (qualitative research) และใช้เทคนิคการสัมภาษณ์ ประชุมกลุ่มย่อย ถอดบทเรียนมุ่งศึกษาให้เห็นถึงองค์ความรู้และการปรับตัวหลังน้ำท่วมของกลุ่มเกษตรกรหลังน้ำท่วมชุมชนบ้านตะเคียนเลื่อน ส่วนการวิเคราะห์ใช้วิธีการแยกแยะตามกรอบเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยใช้วิธี “การวิเคราะห์คำบอกเล่า” (Narrative Analysis) วิธีถอดบทเรียน (AAR) “การวิเคราะห์เนื้อหา” (Content Analysis) แล้วนำมาทำการสรุป เชื่อมโยง อธิบายและพรรณนาความสัมพันธ์ของส่วนประกอบต่างๆสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สภาพบริบทชุมชน

บ้านตะเคียนเลื่อน หมู่ 2 เป็นหมู่บ้านหนึ่งของตำบลตะเคียนเลื่อน ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอเมืองนครสวรรค์ไปทางทิศใต้ประมาณ 10 กิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อถึงฤดูน้ำหลากของทุกปีจะมีน้ำท่วมพื้นที่การเกษตรและที่อยู่อาศัยริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา อาคารบ้านเรือนมีลักษณะแบบดั้งเดิมเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวได้ถูกสูงเพื่อป้องกันน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ชุมชนบ้านตะเคียนเลื่อนมีจำนวนประชากรที่อยู่อาศัย จำนวน 115 ครัวเรือน ความสัมพันธ์ของชาวชุมชนมีความผูกพัน ความเคารพ การช่วยเหลือเกื้อกูลของคนในชุมชน ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลักด้านการเกษตร ที่สำคัญ คือ ไร่กล้วย ไข่ อาชีพรองลงมาคือค้าขาย รับจ้าง รับราชการ ชาวบ้านตะเคียนเลื่อนประกอบอาชีพเกษตรกรรมมานานนับแต่สมัยอดีตเป็นวิถีชีวิตในชุมชน เมื่อถึงฤดูฝนจะเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า ฤดูน้ำหลาก ทำให้พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาน้ำท่วมขัง ยิ่งบางปีมีปริมาณน้ำมาก เกิดภาวะน้ำท่วมขังในฤดูฝนหรือเวลาน้ำท่วมแล้วไม่มีทางไหลออก พื้นที่ทำการเกษตรและบ้านเรือนถูกน้ำท่วมขังเป็นเวลานาน ผลผลิตทางการเกษตรเสียหายบางรายถึงกับขาดทุนก็มี เนื่องจากบริเวณที่ทำการเกษตรอยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำจึงได้รับผลกระทบเป็นอย่างยิ่ง จากสภาพปัญหาน้ำที่ท่วมเป็นประจำทุกปี เกษตรกร ทำให้เกษตรกรหาแนวทางการปรับเปลี่ยนระบบการทำเกษตรตามฤดูกาลอยู่ตลอด

2. ผลการศึกษาวิจัย

จากปัญหาที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติทำให้เกษตรกรต้องเผชิญคือปัญหาน้ำท่วมทุกปี ทำให้เกษตรกรเกิดการสังเกตสภาพพื้นที่ในชุมชน และเกิดการเรียนรู้ไปสู่การปรับตัวของชาวชุมชนตะเคียนเลื่อนในการทำการเกษตรเกิดขึ้นด้วยสาเหตุและเป็นชุดองค์ความรู้ดังนี้

องค์ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากชุดประสบการณ์คนภายในชุมชน ทดลองทำจนเกิดเป็นชุดความรู้ภายในชุมชน ทำให้เกษตรกรแก้ไขด้วยการปลูกพืชให้ได้ผลผลิตในระยะเวลาที่ต่างกันเพื่อที่จะได้เก็บผลผลิตได้ตลอดทั้งปี เกิดการรับประสบการณ์ความรู้จากภายนอก เกษตรกรได้นำองค์ความรู้ภูมิปัญญาจากนอกพื้นที่อื่น นำภูมิปัญญานั้นมาปรับใช้กับท้องถิ่นของตน โดยการนำภูมิปัญญาของพวกแก้ว กระเหรี่ยงตามชายแดนเรื่องการปลูกพืชรวมกันในพื้นที่เดียวกัน จนเกิดเป็นชุดความรู้ภายในชุมชนในการทำเกษตร

องค์ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากการศึกษาดูงานภายนอกสถานที่/การเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์คนอื่น การนำความรู้หรือชุดประสบการณ์จากภายนอกโดยการศึกษาดูงานทำให้เกิดการเรียนรู้จากการทำเกษตรที่ให้ผลผลิตดี โดยวิธีปลูกได้ร่มเงาไม้ การศึกษาดูงานนอกสถานที่ ทำให้เกษตรกรเกิดความรู้เพิ่มเติมใหม่ๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรของตนเองมา

ปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ ความรู้เกี่ยวกับการทำกระดาศา นำมาทำกระดาศี้อีกด้วย การปลูกไม้คอกไม้ประดับซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรแต่นำมาปรับใช้และนำมาขายริมถนนของชุมชนสร้างรายได้เสริมให้แก่เกษตรกร

องค์ความรู้ที่เกิดการเรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติ ทดลองลงมือทำการเกษตรแบบเดิมๆ ซ้ำๆ หลายๆ ครั้งจนเกษตรกรเกิดการเรียนรู้ มีการพัฒนาเทคนิควิธีการต่างๆ ขึ้นมา มีการทดลองปฏิบัติให้สอดคล้องกับการทำเกษตรของตนเกิดเป็นการทำเกษตรแบบใหม่ที่ประยุกต์ใช้ให้เข้ากับพื้นที่ได้อย่างเหมาะสมอย่างเช่นการปลูกพืช 3 ชนิดรวมกันทำให้เกษตรกรเกิดชุดความรู้ และตกผลึกว่าเป็นทางเลือกให้พวกเขาอยู่รอดและพึ่งตนเองได้ และเกิดการรวมกลุ่มกันการทำเกษตรโครงการปลูกพืช 3 ชนิดภายในสวน ผสมผสานกัน

องค์ความรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสรุปทบทวน การทำเกษตรทั้งในอดีต ปัจจุบัน การแลกเปลี่ยนความรู้ภายในชุมชนที่เกิดจากการสังเกตดูน้ำหลากกับการเลือกปลูกพืชอายุสั้นที่สามารถเก็บเกี่ยวก่อนน้ำท่วมหรือพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ความรู้ที่เกิดจากผู้ทดลองทำแล้ว ได้ผลดี อีกทั้งความรู้ที่ได้ไปศึกษาดูงานจากภายนอกมาและนำมาแลกเปลี่ยนแล้วจึงนำไปทดลองปฏิบัติ ทำให้สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ตลอดทั้งปี

โดยสรุปการปรับตัวของชาวชุมชนตะเคียนเลื่อน เกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ภายในชุมชน การสังเกตภูมิปัญญาชาวบ้าน ความรู้ที่เกิดจากภายนอก ความรู้เกิดจากการทดลองซ้ำๆ หลายครั้ง นำมาสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพบเจอกับสถานการณ์หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่ส่งผลต่อตัวเกษตรกรทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรและไม่เกี่ยวข้อง ถูกเก็บบันทึกในความทรงจำของตัวเกษตรกรเอง และเมื่อพบเจอกับสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกันจะเกิดการระลึกได้สามารถนำมาแก้ไขหรือพัฒนาในเรื่องนั้นๆ ได้ เกษตรกรสามารถที่จะประยุกต์เทคนิควิธีการต่างๆ มาใช้ในการพัฒนาการเกษตรของตนให้ได้ดียิ่งขึ้น

คำสำคัญ : องค์ความรู้ การปรับตัวของเกษตรกร ตะเคียนเลื่อน

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมโดยพื้นฐานและเป็นอาชีพหลักของประชาชนส่วนใหญ่ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่มีอยู่และสภาพภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูกประเทศไทยจึงเป็นประเทศที่มีการส่งออกผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรเป็นอันดับต้นๆ ของโลกนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศยังคงยึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก

พื้นที่ส่วนใหญ่ที่ทำเกษตรกรรมเป็นพื้นที่แถบชนเมือง หรือที่เรียกกันว่าชนบท โดยปกติชาวชนบทประมาณร้อยละ 20 – 35 ไม่ได้ใช้แรงงานให้เป็นประโยชน์ตลอดปี และบางฤดูกาล เช่น เดือนมกราคม – เดือนเมษายนชาวชนบทว่างงานถึงร้อยละ 50 (สถาบันวิชาการตำราทอง, 2550) จากการรื้อเก็บเกี่ยวผลผลิตในแต่ละปีส่งผลให้เกิดการขาดรายได้ในช่วงเวลานั้นไป

ภาคกลางของประเทศไทยมีลักษณะสภาพแวดล้อมทางกายภาพเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำที่กว้างขวาง มีดินตะกอนที่สมบูรณ์เหมาะสมต่อการปลูก บริเวณที่ราบลุ่มน้ำภาคกลางจึงกลายเป็นแหล่งเพาะปลูกแหล่งเกษตรกรรมสำคัญของประเทศ ดังนั้นคนส่วนใหญ่ในภาคกลางจึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพในภาคกลาง ส่วนใหญ่เป็นการเพาะปลูก คือ การทำนา แต่จะมีอาชีพอย่างอื่นอีกมาก เช่น การทำไร่ การทำสวนผัก สวนผลไม้

จังหวัดนครสวรรค์เป็นหนึ่งในจำนวน 22 จังหวัดในภาคกลาง ที่มีลักษณะภูมิศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเกษตร มีแม่น้ำสายสำคัญคือ แม่น้ำปิง แม่น้ำยม และแม่น้ำน่านไหลมารวมกันเป็น แม่น้ำเจ้าพระยา จึงมีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรและภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูกเป็นอย่างดี ตำบลตะเคียนเลื่อนเป็นตำบลหนึ่งในจำนวน 16 ตำบลของอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ลักษณะโดยรวมทั้งตำบลจะมีลักษณะเป็นท้องกระทะ เมื่อถึงฤดูฝนจะเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า ฤดูน้ำหลาก ทำให้พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาน้ำท่วมขัง ยิ่งบางปีมีปริมาณน้ำมาก เกิดภาวะน้ำท่วมขังในฤดูฝนหรือเวลาน้ำท่วมแล้วไม่มีทางไหลออกพื้นที่ทำการเกษตรและบ้านเรือนถูกน้ำท่วมขังเป็นเวลานาน ผลผลิตทางการเกษตรเสียหายเนื่องจากบริเวณที่ทำการเกษตรอยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำจึงได้รับผลกระทบเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งชาวบ้านตะเคียนเลื่อนประกอบอาชีพเกษตรกรรมมานับตั้งแต่สมัยอดีตเป็นวิถีชีวิตในชุมชน จากสภาพปัญหาน้ำที่ท่วมเป็นประจำทุกปีเกษตรกรจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนระบบการทำเกษตรตามฤดูกาลอยู่ตลอด เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ทำให้เกษตรกรได้มีการเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ใหม่ ได้มีโอกาสปรับเปลี่ยนระบบการทำเกษตรของตนให้สอดคล้องกับสภาพหรือเงื่อนไขใหม่ๆ ได้มีการคิดแปลงและพัฒนากระบวนการทำเกษตรที่แตกต่างกันออกไปเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพทางนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองภายในชุมชนของตน มีการนำความรู้ภูมิปัญญาจากที่อื่นมาประยุกต์ใช้ ทำการทดลอง ลงมือปฏิบัติ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้เกษตรกรมีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาพของปัญหา จากประสบการณ์ของเกษตรกรนับแต่อดีตถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นอีกรุ่นหนึ่งจนถึงปัจจุบัน (Wgis, 2554)

จากสภาพของปัญหาดังกล่าวเกษตรกรในชุมชนบ้านตะเคียนเลื่อนได้มีการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น ทำให้ได้ข้อสรุปในการทำเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ที่น้ำท่วมเป็นประจำทุกปี โดยมีการทำเกษตรแบบใหม่ด้วยการปลูกพืชอายุสั้น 3 ชนิดในพื้นที่เดียวกัน ได้แก่ ถั่วเขียว ข้าวโพดอ่อน และพริก จากการทำเกษตรดังกล่าวทำให้เกษตรกรสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ตลอดทั้งปีจนกว่าน้ำจะท่วม ไม่ต้องรอเป็นงวดๆ เหมือนการปลูกพืชชนิดอื่น นอกจากนี้ลักษณะโครงสร้างดินของตำบลตะเคียนเลื่อนเป็นดินแบบ “น้ำไหลทรายมูล” มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชทั้งสามชนิด อีกทั้งชุมชนบ้านตะเคียนเลื่อนเป็นชุมชนหนึ่งในตำบลตะเคียนเลื่อนที่ได้รับรางวัลมากมาย อาทิเช่น รางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “ อยู่เย็น เป็นสุข ” พระราชทานโดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ปี พ.ศ.2550 รางวัลชุมชนหรือหมู่บ้านประชาธิปไตยตัวอย่าง ปี พ.ศ.2551 รางวัลหมู่บ้านมั่งมีศรีสุขปี พ.ศ.2551 และรางวัลผู้ใหญ่บ้านแทนทองคำปี พ.ศ.2552 ซึ่งผู้นำหมู่บ้านเข้ามาดำรงตำแหน่งได้เพียง 3 ปีก็สามารถได้รับรางวัลนี้จากสภาพทั่วไปของชุมชนที่ส่งผลให้เกิดการปรับตัวของเกษตรกรและด้วยผลงานที่ได้รับรางวัลมากมายทำให้หมู่บ้านตะเคียนเลื่อนแห่งนี้เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่นักศึกษาวิจัยเป็นอย่างยิ่ง จึงเป็นเหตุผลทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาองค์ความรู้ในการปรับตัวของกลุ่มเกษตรกรบ้านตะเคียนเลื่อนเพื่อนำองค์ความรู้ไปเผยแพร่เป็นตัวอย่างแก่ชุมชนใกล้เคียงอันเป็นการเรียนรู้การแก้ปัญหานำไปสู่การทำให้คนในชุมชนที่มีดินทำกินน้อย ได้เก็บเกี่ยวผลผลิตตลอดปี เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาคความยากจนของเกษตรกรให้มีความพออยู่พอกินตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงบริบทชุมชนบ้านตะเคียนเลื่อน หมู่ 2 ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการปรับตัวหลังน้ำท่วมของกลุ่มเกษตรกร ชุมชนบ้านตะเคียนเลื่อน หมู่ 2 ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

วิธีการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (บรรยายพรรณนา) ดังนั้น ในเบื้องต้นคณะผู้ศึกษาจึงได้มีการวางแผน 3 ขั้นตอนคือ ตอนที่ 1 ขั้นเตรียมการประชุมสร้างความเข้าใจร่วมกันชี้แจงวัตถุประสงค์ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและนักวิจัยชุมชนขององค์กรภาคีร่วมทั้งรัฐ เอกชน ภาคประชาชนจัดเตรียมข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ประชุมจัดทำเครื่องมือที่จะใช้ในการ

ดำเนินงานวางแผนร่วมกันถึงแนวทางการจัดเก็บข้อมูล การจัดทำแนวคำถาม ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินงานศึกษาบริบทชุมชน/สภาพปัญหา การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก ถอดองค์ความรู้กลุ่มชุมชน นำข้อมูลมาวิเคราะห์ข้อมูลองค์ความรู้ที่ชุมชนปรับตัว ขั้นตอนที่ 3 สรุปผลการดำเนินงานจัดเวทีคืนข้อมูล/ปรับปรุงสรุปองค์ความรู้ในการปรับตัวของชุมชนการตรวจสอบความถูกต้องอีกระดับหนึ่งจากคณะผู้ศึกษาที่ได้ลงพื้นที่เพื่อตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม

เครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูลในครั้งนี้ได้แก่ ข้อมูลมือสองและสัมภาษณ์กลุ่มเพิ่มเติม สภาพบริบทชุมชนแนวคำถาม การจดบันทึกข้อมูล คำถามถอดองค์ความรู้ในการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ทราบถึงบริบทชุมชนและเพื่อให้ทราบถึงองค์ความรู้ในการปรับตัวหลังน้ำท่วมของกลุ่มเกษตรกรชุมชนบ้านตะเคียนเลื่อน หมู่ 2 ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งได้ดำเนินการควบคู่ไปในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลและตลอดระยะเวลาของการวิจัยทั้งช่วงการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม และการสนทนากลุ่ม โดยการวิเคราะห์แยกแยะตามกรอบเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยใช้วิธี “การวิเคราะห์คำบอกเล่า” (Narrative Analysis) วิธีถอดบทเรียน (AAR) “การวิเคราะห์เนื้อหา” (Ryoko Toyama, 2000) แล้วนำมาทำการสรุป เชื่อมโยงอธิบายและพรรณนาความสัมพันธ์ของส่วนประกอบต่างๆ ที่ได้ทำการแยกแยะไว้ในขั้นต้นโดยทำการตีความตาม “ระบบคิดของชุมชน” มากที่สุด และมีการนำเสนอผลการสรุปวิเคราะห์ให้กลุ่มเกษตรกรชุมชนบ้านตะเคียนเลื่อนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ได้ร่วมตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ โดยใช้การประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกันโดยยึดหลักตามกรอบการวิจัยที่กำหนดไว้

ผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 สภาพบริบทชุมชน

บ้านตะเคียนเลื่อน หมู่ 2 เป็นหมู่บ้านหนึ่งของตำบลตะเคียนเลื่อน ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอเมืองนครสวรรค์ไปทางทิศใต้ประมาณ 10 กิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อถึงฤดูน้ำหลากของทุกปีจะมีน้ำท่วมพื้นที่การเกษตรและที่อยู่อาศัยริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา อาคารบ้านเรือนมีลักษณะแบบดั้งเดิมเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวได้ถูกสูงเพื่อป้องกันน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ชุมชนบ้านตะเคียนเลื่อนมีจำนวนประชากรที่อยู่อาศัย จำนวน 115 ครัวเรือน ความสัมพันธ์ของชาวชุมชนมีความผูกพัน ความเคารพ การช่วยเหลือเกื้อกูลของคนในชุมชน ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลักด้านการเกษตร ที่สำคัญคือ ไร่กล้วย

ไข่ อาชีพรองลงมาก็คือค้าขาย รับจ้าง รับราชการ ชาวบ้านตะเคียนเลื่อนประกอบอาชีพเกษตรกรรมมานานับตั้งแต่สมัยอดีตเป็นวิถีชีวิตในชุมชน เมื่อถึงฤดูฝนจะเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า ฤดูน้ำหลาก ทำให้พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาน้ำท่วมขัง ยิ่งบางปีมีปริมาณน้ำมาก เกิดภาวะน้ำท่วมขังในฤดูฝนหรือเวลาน้ำท่วมแล้วไม่มีทางไหลออก พื้นที่ทำการเกษตรและบ้านเรือนถูกน้ำท่วมขังเป็นเวลานาน ผลผลิตทางการเกษตรเสียหายบางรายถึงกับขาดทุนก็มี เนื่องจากบริเวณที่ทำการเกษตรอยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำจึงได้รับผลกระทบเป็นอย่างยิ่ง จากสภาพปัญหาน้ำที่ท่วมเป็นประจำทุกปี เกษตรกร ทำให้เกษตรกรหาแนวทางการปรับเปลี่ยนระบบการทำเกษตรตามฤดูกาลอยู่ตลอด

ส่วนที่ 2 ผลการศึกษาวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า จากปัญหาที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติทำให้เกษตรกรต้องเผชิญคือปัญหาน้ำท่วมทุกปี ทำให้เกษตรกรเกิดการสังเกตสภาพพื้นที่ในชุมชน และเกิดการเรียนรู้นำไปสู่การปรับตัวของชาวชุมชนตะเคียนเลื่อนในการทำการเกษตรเกิดขึ้นด้วยสาเหตุและเป็นชุดองค์ความรู้ดังนี้

องค์ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากชุดประสบการณ์คนภายในชุมชน ทดลองทำจนเกิดเป็นชุดความรู้ภายในชุมชน ทำให้เกษตรกรแก้ไขด้วยการปลูกพืชให้ได้ผลผลิตในระยะเวลาที่ต่างกันเพื่อที่จะได้เก็บผลผลิตได้ตลอดทั้งปี เกิดการรับประสบการณ์ความรู้จากภายนอก เกษตรกรได้นำองค์ความรู้ภูมิปัญญา

จากนอกพื้นที่อื่น นำภูมิปัญญานั้นมาปรับใช้กับท้องถิ่นของตน โดยการนำภูมิปัญญาของพวกแก้ว กระเหรี่ยงตามชายแดนเรื่องการปลูกพืชรวมกันในพื้นที่เดียวกัน จนเกิดเป็นชุดความรู้ภายในชุมชนในการทำเกษตร

องค์ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากการศึกษาดูงานภายนอกสถานที่/การเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์คนอื่น การนำความรู้หรือชุดประสบการณ์จากภายนอกโดยการศึกษาดูงานทำให้เกิดการเรียนรู้จากการทำเกษตรที่ให้ผลผลิตดี โดยวิธีปลูกได้ร่มเงาไม้ การศึกษาดูงานนอกสถานที่ ทำให้เกษตรกรเกิดความรู้เพิ่มเติมใหม่ๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรของตนเองมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ ความรู้เกี่ยวกับการทำกระดาศา นำมาทำกระดาศาเยื่อกล้วย การปลูกไม้ดอกไม้ประดับซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรแต่นำมาปรับใช้และนำมาขายริมถนนของชุมชนสร้างรายได้เสริมให้แก่เกษตรกร

องค์ความรู้ที่เกิดการเรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติ ทดลองลงมือทำการเกษตรแบบเดิมๆ ซ้ำๆ หลายๆ ครั้งจนเกษตรกรเกิดการเรียนรู้ มีการพัฒนาเทคนิควิธีการต่างๆ ขึ้นมา มีการทดลองปฏิบัติให้สอดคล้องกับการทำเกษตรของตนเกิดเป็นการทำเกษตรแบบใหม่ที่ประยุกต์ใช้ให้เข้ากับ

พื้นที่ได้อย่างเหมาะสมอย่างเช่นการปลูกพืช 3 ชนิดรวมกันทำให้เกษตรกรเกิดชุดความรู้ และตกผลึกว่าเป็นทางเลือกให้พวกเขาอยู่รอดและพึ่งตนเองได้ และเกิดการรวมกลุ่มกันการทำเกษตรโครงการปลูกพืช 3 ชนิดภายในสวน ผสมผสานกัน

องค์ความรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสรุปบทเรียน การทำเกษตรทั้งในอดีต ปัจจุบัน การแลกเปลี่ยนความรู้ภายในชุมชนที่เกิดจากการสังเกตดูน้ำหลากกับการเลือกปลูกพืชอายุสั้นที่สามารถเก็บเกี่ยวก่อนน้ำท่วมหรือพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ความรู้ที่เกิดจากผู้ถ่ายทอดมาแล้วได้ผลดี อีกทั้งความรู้ที่ได้ไปศึกษาดูงานจากภายนอกมาและนำมาแลกเปลี่ยนแล้วจึงนำไปทดลองปฏิบัติ ทำให้สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ตลอดทั้งปี

สรุปผลการวิจัย

โดยสรุปองค์ความรู้ในการปรับตัวของชาวชุมชนตะเคียนเลื่อน เกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ภายในชุมชน การสังเกตภูมิปัญญาชาวบ้าน ความรู้ที่เกิดจากภายนอก ความรู้เกิดจากการทดลองซ้ำๆ หลายครั้ง นำมาสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพบเจอกับสถานการณ์หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่ส่งผลต่อตัวเกษตรกรทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรและไม่เกี่ยวข้อง ถูกเก็บบันทึกในความทรงจำของตัวเกษตรกรเอง และเมื่อพบเจอกับสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกันจะเกิดการระลึกได้สามารถนำมาแก้ไขหรือพัฒนาในเรื่องนั้นๆ ได้ เกษตรกรสามารถที่จะประยุกต์เทคนิควิธีการต่างๆ มาใช้ในการพัฒนาการเกษตรของตนให้ได้ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

สถาบันวิชาการตำราทอง.(2550). คู่มือเตรียมสอบข้าราชการนักพัฒนาชุมชน 3. กรุงเทพฯ :

สถาบันวิชาการตำราทอง.

Wgis. (2554). แนวคิดการปรับตัวของเกษตรกรและพฤติกรรมปรับตัวของเกษตรกร.

[ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.oknation.net>. 12 พฤษภาคม 2554.

Ryoko Toyama. (2000). **Knowledge Management : KM**. Japan Advanced Institute of Science and Technology.